

Institutionskirkegårde

Birgitte Foghmoes, kirkegårdsleder i Slagelse, redaktør af tidsskiftet KIRKEGÅRDEN

Inspireret af en artikelserie af Bente Clausen i Kristeligt Dagblad i 1999 om emnet, er foreningen gået i gang med at registrere, hvad der måtte være tilbage....

Under overskriften "En glemt historie" skrev Bente Clausen i 1999 om institutionskirkegårdene og deres skæbne.

Forhistorien er den, at en række institutioner over hele landet for især sindslidende og udviklingshæmmede har – eller har haft - særlige begravelsespladser tilknyttet. Den barske sandhed, at en del af beboerne var uden kontakt med familien, nødvendiggjorde sådanne kirkegårde. Gravstenene var ofte enkle og ens. Det var praktisk og billigt, og på nogle af disse kirkegårde er der tillige tradition for, at personalet begraves.

Disse kirkegårde har enten været institutionernes egne begravelsespladser i umiddelbar tilknytning, eller der er tale om mere eller mindre separate afdelinger på den lokale kirkegård. Institutionen var så registreret som gravstedsindehaver, og vedligeholdelsen blev varetaget herfra.

Med tiden er behovet for sådanne kirkegårde stille og roligt faldet, og en epoke er ved at være slut. For det første er mange af de store institutioner efterhånden delt op i mindre bofællesskaber, og for det andet betyder familiernes løbende kontakt til beboerne, at begravelsen planlægges som en hvilken som helst anden inden for familien. Valg af kirkegård og gravstedsform sker derfor individuelt.

Beboerne har nu også egen økonomi, hvorfor aftaler om gravstedsanlæg, vedligeholdelse m.v. sker direkte med boet.

Foreningen for Kirkegårdskultur besluttede efter læs-

ning af artikelsekserien at gå videre med sagen og søge at registrere, hvad der måtte være tilbage af disse anlæg. I baghovedet havde vi naturligvis også lovgivningen fra 1986, hvor bestemmelser om bevaringsværdige monumenter og gravsteder er præciseret.

Nogle af disse kirkegårde er anlagt helt tilbage i begyndelsen af 1800-tallet, og der findes ingen samlet registrering.

Foreningen udsendte derfor et spørgeskema til landets stifter og stiftskonsulenter. På nuværende tidspunkt er der kommet svar fra langt de fleste områder af landet. Vi var på forhånd spændte på resultatet. Hvor der er tale om afdelinger på lokale kirkegårde, er det løbende tilsyn sikret gennem såvel de årlige kirkegårdssyn som provstesynene, men de separate kirkegårde forekom mere frit i luften svævende.

I Roskilde Stift er der flere eksempler:

Sankt Hans Hospital ved Roskilde for sindslidende, der ligger smukt ved fjorden, har lige fra starten haft en tilknyttet kirkegård. Den er stadig bevaret, men der er ikke begravet sindslidende siden 1960'erne. Kun personale og deres pårørende.

Ved Amtshospitalet i Nykøbing Sjælland er der ligeledes begravet. Heller ikke her begraues der længere, men arealet, hvorpå der stadig ses en del af de ens støbte gravsten, der i sin tid sattes over patienterne, holdes fortsat ved lige. Kirkegården er rund og kranset af et lavt stengærde, og der er en kapelbygning. I alt er der begravet ca. 400 fra 1915 til 1968. Det var daværende hospitalsdirektør Knud Antonsen, der besluttede at standse begravelserne, og senest – for et par år siden – har provstesynet så erklæret kirkegården for bevaringsværdig.

Amtshospitalet i Vordingborg har som de andre institutioner naturligvis også haft sin egen kirkegård med kapel. Hospitalet ligger naturskønt på Oringe-halvøen, hvor kirkegården stadig findes med sin vold omkring, men desværre er gravstenene for patienterne nu alle borte. Det er kun monumenter for overlæger, der er bevaret. Heller ikke kapellet anvendes nu længere, men alt er intakt og kan umiddelbart igen ibrugtages.

På amts hospitalet gør man endvidere opmærksom på, at man naturligvis har protokoller over alle de begravede. Bøgerne anvendes bl.a. ved slægtsforskning, og selve kirkegårdens udseende er dokumenteret ved luftfotos, som kan ses på hospitalets museum.

Ved Kolonien Filadelfia i Dianalund er kirkegården fortsat i brug. Her begravnes såvel patienter som ansatte.

Kysthospitalet ved Kalundborg har også begravelsesplads. Der begravnes ikke længere på arealet, men området ligger fortsat med børnegrave.

Andersvænge i Slagelse har beboernes grave nogenlunde samlet på Sct. Mikkels Kirkegård i Slagelse. Her registreres det også i disse år, at afdelingen ikke længere vælges som en selvfølge.

I Helsingør Stift var der ved Ebberødgård (nu Svaneparken) ligeledes egen begravelsesplads, mens Lillemosgård har en afdeling beliggende på Mariebjerg.

På Lolland er der på Rødby Kirkegård en afdeling for institutionen Rådbygård. Denne afdeling er nu også blevet registreret som bevaringsværdig ved provstesyn (1997). Begravelserne sluttede i 1960'erne, men afdelin-

Rødby kirkegård – vinterbillede fra Rødbygårds gravafdeling. Marmorplader opstillet i rækker i grus mellem hække og revne gange. – Enkelt, beskedent, anonymt med et stærkt indtryk.
Foto: Charlotte Skibsted.

gen bliver nu renoveret af kirkegårdskonsulent Charlotte Skibsted, og de ens navneplader vil igen stå rensede.

På Fyn har der været kirkegård ved psykiatridelingen i Middelfart. Kirkegården er nu nedlagt. I sagsakterne er der en indstilling fra kirkegårdskonsulent Erik Heeser-Nielsen. Han skriver bl. a. i 1994: Kirkegårdens areal er ca. 1 ha i rektangulær form. Der foreligger ikke i sagen en plan over arealet, ej heller et kirkegårdskort. Hovedindgangen sker fra øst, og kapelbygningen er beliggende i indgangsaksen med en cirkulær plæne centralt placeret foran bygningen. På denne plæne står en markant mindesten i granit med bronzerelief af "sindsygeanstaltens første overlæge Frederik Lange 1887-1907".

Stiftet har endelig tilladt, at kirkegården nedlægges fra den dato, hvor fredningstiden for seneste jordfæstelse er udløbet.

Såvel Nationalmuseum som kirkegårdskonsulent ville foretrække, at de eksisterende gravsten bevaredes på stedet, men da det ønskedes anvendt til andre formål, indstilles det i stedet at lade dem overføre til Middelfart Kirkegård.

Således håndteredes situationen i Middelfart.

I Haderslev Stift omtales kun kirkegård ved De Kellerske Institutioner i Brejning ved Vejle Fjord. Siden 1966 er de udviklingshæmmede i stedet blevet begravet på den nærliggende Gaurslund Kirkegård.

I Ribe Stift findes begravelser for Sindsygeanstalten i Vedsted på Hviding kirkegård lige syd for Ribe. Kirkegården ved institutionen Ribelund meldes nedlagt.

I Viborg Stift er der indtil videre blot registreret Møltrup Optagelseshjem. De hjemløse mænd, der i perioder boede på hjemmet, har en afdeling på Timring Kirkegård. Her ligger over 100 begavede. Lange rækker af ens, hvide skråtstillede plader markerer her en gruppe mennesker med fælles skæbne. Den første begravelse fandt sted i 1913 ifølge den ældste sten.

I Århus Stift har vi foreløbig registreret Ramosegård ved Tirstrup og det psykiatriske hospital i Risskov ved Århus. I en beskrivelse hedder det: Den gamle kirke-

gård er særpræget på området ved både beplantning og stiforløb – men jo også som anvendelse. Siden 1957 har kirkegården ikke været anvendt til nybegrovelser.

Mod vest asfalteret vej, der i en bue fører mod gartneriet. På begge sider af denne vej følger også beplantningen den buede bevægelse. Lave klippede avnbøg-hække bag græsrabatter med fritstående avnbøge klippet i kegleform. Firkantede græsrabatter med nedlagte gravsten omkranset af rette stier og med karakteristiske solitære træer. Træerne er en art elm formet således, at stammevæksten er stærkt knudret og højden derfor lav. Kronen er karakteristisk ved dens i forhold til højden brede, vandrette bund. Ved enkelte træer og kanter er anlagt bede beplantet med sommerblomster.

Kirkegården ligger meget smukt, højt og med udsigt. Den er absolut bevaringsværdig, ikke mindst som historisk vidnesbyrd. De 5 elme er i sig selv seværdigheder både med og uden løv. Stedet taler for sig selv i al sin enkelthed.....

Mange af de ovennævnte institutioner er som det psykiatriske hospital i Risskov karakteristiske ved deres meget naturskønne beliggenhed. Begravelsespladserne er tillige et stykke historie. Det kunne være nyttigt at få udarbejdet en egentlig registrant over anlæggene og deres tilstand. Som det fremgår af ovenstående, er der allerede taget vare på nogle anlæg, men kun de færreste særkirkegårde er fortsat i brug. Langt de fleste må anses for at være mere eller mindre nedlagte.

Men det er interessant at se som tingene påvirker hinanden. De enkle ens gravsten som, da de sattes for 50-100 år siden, markerede marginale eksistenser, finder vi nu helt tilsvarende på mange af tidens gravsteder – de kendte fællesgrave.